

THE MILITARY CLERGY FROM EUROPE IN THE GREAT WAR

Claudiu Cotan

Assoc. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: The clergy of Europe played an important role in sustaining the soldiers' morale on the front. Both the priests of the Entente countries and those of the Central Powers ones contributed to the war propaganda, each of them supporting the interests of the military alliance he belonged to. Although situated at the edge of the Christian moral, the involvement of the clergy in promoting exaggerated nationalism and blaming the enemy through all kinds of accusations was a reality of the World War I. This study presents the clergy's attitude towards war and their role in the spiritual support of the soldiers on the great European fronts.

Keywords: war, clergy, front, propaganda, recruitment, death, celebration, prayer

Primul Război Mondial nu a semănat cu vechile războaie. Armele folosite au făcut ca numărul victimelor din rândul soldaților și populației civile să fie uriaș. Moartea în lupte, dar mai ales bolile și epidemiile au produs o puternică impresie asupra populației. La acestea putem adauga și numeroasele accidente produse pe front sau în rândul civililor. Moartea, dar mai ales numărul mare de victime, a produs o copleșitoare desnădejde în rândul supraviețuitorilor. Din timpul războiului lumea a bănuțit că trăia un moment nemaiîntâlnit, o mare catastrofă provocată de om. Scriitorii, artiștii, politicienii și chiar oamenii de rând au dorit să lase posterității prin operele lor, mai ales prin jurnalele personale ținute în acei ani dificili, copleșitoarele trăiri sufletești, durerea pierderii celor dragi și chiar deznădejdea într-un viitor mai bun. Printre cei care au blamat ororile acestui război au fost și clericii catolici, protestanți sau chiar ortodocși. Adolf von Harnack, cel mai important reprezentant al protestantismului liberal german, un susținător al războiului Germaniei, socotit de liderii Bisericii Anglicane ca cel mai vehement critic al englezilor, într-o predică de Crăciun din 1928, și-a reamintit de războiul pe care îl trăise: „...războiul este foamă, este distrugerea culturii, haos și anihilarea”¹.

Războiul a avut un efect profund asupra modului în care europenii au început să se raporteze la credința religioasă. Ca reacție la adresa celor care au aprobat războiul, Paul Tillich (1886-1965), unul dintre remarcabilii reprezentanți ai teologiei protestante germane mărturisese că: „M-am oferit și am fost rugat să serveasc drept capelan de război, lucru pe care l-am făcut din septembrie 1914 până în septembrie 1918. Primele săptămâni nu au trecut înainte ca entuziasmul meu inițial să dispară. După câteva luni am devenit convins că războiul va dura la infinit și va ruina toată Europa. Mai presus de toate, am văzut că unitatea națională din primele săptămâni a fost o iluzie, curând națiunea a fost împărțită în clase, și că masele de muncitori considerau deja Biserica ca fiind un aliat incontestabil al grupurilor conducătoare”².

¹Adolf von Harnack, „Christmas”, în *Adolf von Harnack: Liberal Theology at Its Height*, ed. Martin Rumscheidt, London, Collins, 1989, pp. 316-317.

²Paul Tillich, *My Search for Absolutes*, New York, Simon and Schuster, 1967, pp. 38-39.

Și în țara noastră, în *Adevărul bisericesc*, revistă lunară a Societății „Frăția” a clerului din Episcopia Argeșului, în 1914, iconomul Constantin Nazarie consemna cu durere evenimentele care zdruncinau Europa: „*Popoarele cele mai nobile și mai civilizate se luptă între ele și se luptă pe viață și pe moarte așa cum n-a mai luptat nimeni niciodată... e atâta lipsă de spirit creștinesc în războiul actual încât, fără să vrei te întrebi: beligeranții sunt creștini ori păgâni?... scenele îngrozitoare pe care actualul război ni le prezintă nu sunt opera creștinismului, ci sunt opera spiritului vremii, spirit ieșit din înțelepciunea fiilor veacului acestuia*”³.

Declanșarea războiului și atacarea Serbiei de către Austro-Ungaria a dus la mobilizarea Rusiei și implicit la intrarea în conflict a Franței și Angliei. O situație specială a fost în Franța, unde separația dintre stat și Biserică era o realitate dură. La mobilizarea Armatei franceze, călugării și preoții catolici au fost înrolați ca simpli combatanți. Astfel, câteva mii de preoți și călugări francezi aparținând diferitelor ordine monahale au ajuns pe front. Dintre aceștia câteva sute au murit pe front. În corespondența care s-a păstrat vedem că mulți preoți catolici, stăpâniți de un patriotism profund, se arătau bucuroși că puteau lupta pentru țara lor⁴. La efortul de război au contribuit și călugărițele catolice care au activat în spitalele de campanie și în cele înființate în marile mănăstiri.

Din cei aproape 79.000 de clerici catolici care au fost mobilizat în toată lumea, Franța a oferit aproape 45.000⁵. Pe fronturile din Franța a pierit 3101 de preoți diecezeni și seminariști, 1517 de călugări și 375 de călugărițe ce au activat ca surori medicale. Armata franceză a fost decimată în 1916 la Somme, fiind nevoită să mobilizeze tot mai mulți bărbați. Armata a cerut recrutarea obligatorie a tuturor lucrătorilor neesențiali. În această situație, preotul Rene Gaell, deși mai înaintat în vârstă, a fost trimis la un spital pentru a îngriji răniții. Acesta a corespondat în mod regulat cu Duroy, un mai tânărul iezuit, care a slujit ca preot militar în preajma frontului. Pe baza corespondenței, Gaell a scris o carte în 1915, care a fost tradusă în limba engleză la începutul anului 1916 și folosită ca material de propagandă în Marea Britanie și Franța⁶. Și în Franța, Alfred Baudrillart în lucrarea sa *La guerre allemande et le catholicisme*, apărută în timpul războiului și folosită ca material de propaganda anti-german, prezenta bisericile catolice ruinate sau distruse de bombardamentele germane, condamnând militarismul german cultivat de barbaria teutonică⁷.

Regele George al V-lea al Marii Britanii (1865-1936), capul Bisericii Anglicane, considera ca Germania era singură vinovată pentru ororile războiului. Propaganda de război a fost întreținută de clerul anglican. Arhiepiscopul Arthur Winnington-Ingram de Londra (1858-1946), într-o cuvântare ținută în 1915, a proclamat războiul ca fiind o luptă pentru salvarea omenirii de barbaria germană. Arderea bibliotecii Universității din Louvain, precum și scufundarea navei Lusitania au produs o vie emoție, exploatată de propaganda de război britanică. Toate relatările exagerate despre atrocitățile produse de soldații germani au fost crezute și răspândite prin diferite mijloace de propagandă și chiar prin predicile preoților. Presa religioasă a elogiât curajul și jertfa celor care, fără ezitare, și-au vărsat sângele pentru cauza națională. Dar unul dintre cele mai controversate roluri avute de clericii englezi a fost acela de recrutor. Mulți

³ Constantin Nazarie, „Din jurnale și reviste”, în *Adevărul bisericesc*, III, 1914, nr. 10-11, p. 384.

⁴ Iuliu-Marius Morariu, „Monahismul catolic francez în timpul Primului Război Mondial”, în *Astra Sabesiensis*, Anul I, nr. 1, 2015, pp. 139-146.

⁵ Maggie Brennan, „A Light in the Darkness: The Interaction between Catholicism and World War I”, în *The Purdue Historian*, Vol. 6 [2013], Art. 2, p. 10.

⁶ Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains During the First World War: Roles, Experiences and Dilemmas*. A thesis submitted in partial fulfilment for the requirements of the degree of MA (by Research) at the University of Central Lancashire, January 2012, p. 38.

⁷ Vezi Baudrillart, Alfred, *La guerre allemande et le catholicisme*, Paris 1915.

preoți englezi erau convinși de dreptatea cauzei britanice și au încurajat recrutările. Astfel de acțiuni au fost încurajate și de arhiepiscopul de Canterbury. Lordul Derby, șeful Comitetului de recrutare din Parlament a cerut ca Biserica Anglicană să încurajeze recrutarea prin predicile ținute în biserici. În asemenea cuvântări, preoții anglicani echivalau războiul Angliei cu lupta pentru Hristos. Clerul de pretutindeni a folosit de multe ori în cadrul slujbelor sloganuri războinice și o propagandă care o secolunda pe cea a statului. Mulți preoți anglicani au regretat în anii următori îndemnul la ură față de Germania și chiar încurajarea înrolărilor⁸.

Clerul anglican a primit din partea guvernului o anumită protecție, fiind exceptat de la înrolare în 1916. Pentru acest lucru, opinia publică din Anglia a ajuns să critice preoțimea anglicană, considerând că și aceasta aveau datoria de a-și apăra țara cu arma în mână. Preoții anglicani și cei catolici au activat în Armata engleză, unde au format clerul militar. Mulți dintre preoții englezi au activat în spitale, în industria de război sau în fermele agricole. Unii au lucrat ca polițiști, mecanici auto, mineri, poștași și colectori de taxe. Un pastor englez a devenit chiar cercetător la o fabrică de gaze toxice⁹.

Departamentul de capelani al Armatei britanice a cunoscut o creștere spectaculoasă a membrilor săi în timpul războiului. Dacă la începutul războiului acest departament avea doar 117 capelani, dintre care 89 erau anglicani, până în august 1918 au fost înregistrați 3416 capelani, inclusiv 298 de capelani prezbiterieni și 643 de capelani romano-catolici. Departamentul de capelani a integrat acum capelani de credințe diverse, inclusiv bapțiști, congregaționaliști, metodiști, evrei, din Armata Salvării și chiar hinduiști. Cardinalul Bourne, conducătorul Bisericii Romano-Catolice din Marea Britanie, a precizat că în Armata britanică 15% dintre militari erau catolici, iar capelani lor nu au reprezentat mai puțin de 25% din numărul clericilor din serviciul militar¹⁰.

Peste 179 de capelani britanici au murit în timpul războiului, iar câteva sute au fost decorați pentru devotamentul și dăruirea față de patrie. Clerul în khaki a ajuns să fie apreciat de ofițeri și de autoritățile militare pentru sprijinul oferit soldaților și pentru menținerea moralului trupelor. De asemenea, capelanii au oferit un important canal de comunicare între Armată și populația civilă¹¹. Unii capelani au devenit binecunoscuți pentru faptele lor de curaj, deși au existat și critici dure la adresa lor. La începutul războiului clerul militar nu avea o pregătire corespunzătoare, ajungând pe front fără să știe să folosească o mască de gaze sau o armă. Acest cler provenea în cea mai mare parte din rândul preoțimii de parohie.

Capelanii au fost martori ai tragediilor petrecute pe front și de multe ori s-au temut pentru propria lor viață. Cu toate acestea au avut o anumită dăruire față de tinerii soldați, care uneori proveneau chiar din fostele lor parohii. Experiența războiului a dus la formarea unei prietenii de tranșee și chiar la trăirea unor experiențe spirituale aparte. Pe lângă îndatoririle pastorale, capelanii englezi au ajutat în cantine, la refacerea trupelor prin programe de recreere și uneori ca brancardieri sau șoferi ai ambulanțelor militare.

Corpul Expediționar britanic trimis în Europa la începutul războiului avea doar 65 de cefosori militari. G. A. Studdert Kennedy și „Tubby” Clayton, ambii capelani cu experiență, care

⁸ Charles Bailey, „The British Protestant Theologians in the First World War: Germanophobia Unleashed”, în *Harvard Theological Review*, LXXVII: 2, (1984), pp. 195-221; Stuart Mews, „Spiritual Mobilization in the First World War”, în *Theology*, nr. 74 (1971), pp. 258-265.

⁹ Kevin Christopher Fielden, *The Church of England in the First World War*, Department of History - East Tennessee State University, 2005, pp. 41-42.

¹⁰ Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains*, p. 1.

¹¹ *The Clergy in Khaki: New Perspectives on British Army Chaplaincy in the First World War*, Edited by Michael Snape, University of Birmingham, Edward Madigan, Commonwealth War Graves Commission, Ashgate Publishing Limited, 2013, pp. 2-3.

înainte de război activaseră ca misionari în zonele urbane cu populație săracă, au fost foarte apreciați de soldații de pe front. Clayton, absolvent al Universității din Oxford și hirotonit în 1910, la sfârșitul anului 1915 a deschis o casă de refacere pentru soldați lângă câmpul de luptă de la Ypres. Kennedy a distribuit soldaților din prima linie a frontului Noul Testament, iar capelanul John Michael Stanhope Walker, în 1915, a înființat o mică capelă într-o casă parohială aflată pe front, unde în trei luni a efectuat peste nouă sute de înmormântări.

Pe front s-au remarcat și capelanii catolici, mulți dintre ei irlandezi. Capelanul iezuit William Doyle era fiul unui înalt funcționar irlandez. Curajosul capelan a murit în timpul bătăliei de la Langemarck din 16 august 1917, trupul său nefiind recuperat. Majoritatea capelanilor catolici irlandezi aveau însă origini modeste, provenind din rândurile muncitorimii sărace¹². Un exemplu de patriotism a dovedit și capelanul William Joseph Finn (1875-1915), care a murit la debarcarea de la Gallipoli (25 aprilie 1915)¹³. În luptele Marelui Război au pierit 16 capelani irlandezi. Deși capelanii nu erau obligați să fie prezenți în prima linie, mulți dintre ei au fost alături de soldați în timpul bombardamentelor sau la executarea atacurilor. Cardinalul Logue a Irlandei a fost unul dintre susținătorii prezenței capelanilor în prima linie, alături de soldați. Totuși, ziarul catolic *Tablet* nu a fost de acord cu astfel de acțiuni, considerând că preoții militari erau prea puțini pentru a muri în prima linie¹⁴.

Benedictinul Stefan Rawlinson a fost unul dintre primii preoți catolici voluntari, capelan al Batalionului 2 Regal irlandez. Era un fost veteran al războiului cu burii, un preot cu experiență care a produs o puternică impresie asupra celor din jurul său. Pentru aceasta a fost promovat senior capelan catolic al Armatei britanice pe Frontul de Vest și responsabil-asistent pentru toate cultele religioase. Instrucțiunile sale pentru serviciul capelanilor au dus la o mai bună organizare a serviciului religios din Armata britanică¹⁵. Până la încheierea războiului, patru capelani au primit Crucea Victoria, cea mai importantă decorație militară engleză, trei dintre ei fiind anglicani. Mulți dintre copiii clericilor englezi au luptat pe front, majoritatea ca ofițeri, unii dintre ei murind în lupte¹⁶.

Biserica Anglicană a căutat să-i ajute pe soldați și civili, atât spiritual cât și material. Astfel, *Society for Promoting Christian Knowledge (S.P.C.K.) - Societatea pentru Promovarea cunoașterii creștine* a distribuit, în primii doi ani ai războiului, peste 40 de milioane de Biblii, cărți de rugăciuni, cărți de cântece religioase și broșuri. De asemenea, au fost traduse și împărțite broșuri și cărți de rugăciuni pentru prizonierii germani. Populația britanică a contribuit la ajutorarea refugiaților belgieni și evrei din Rusia. Belgienii catolici au frecventat bisericile din parohiile engleze și au încercat să se integreze. Pe plan intern, clerul englez a ajutat familiile soldaților de pe front, a înființat cantine pentru tineri și pentru femeile care lucrau în fabricile de muniții și s-a preocupat de îngrijirea orfanilor.

O situație aparte a conșcut-o clerul catolic englez¹⁷. Numărul catolicilor din Armata engleză fiind mai redus a produs unele greutăți capelanilor catolici în acordarea asistenței religioase. Biserica Catolică a câștigat o binemeritată apreciere în timpul războiului prin devotamentul manifestat de clerul său care a fost prezent pe front aproape de prima linie.

---

¹² Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains*, p. 28.

¹³ Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains*, p. 45.

¹⁴ Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains*, p. 46.

¹⁵ Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains*, p. 48.

¹⁶ Kevin Christopher Fielden, *The Church of England in the First World War*, pp. 2-68.

¹⁷ Michael Snape, „British Catholicism and the British Army in the First World War”, în *Recusant History*, vol. 26, No. 2 (2002), pp. 314 -358.

Capelanii catolici îi spovedeau și îi împărțășeau pe soldați. Pe front, existența mai multor confesiuni nu a împiedicat o anumită camaraderie între soldații din tranșee.

Dacă la începutul războiului sentimentul religios a fost puternic, dar treptat fervoarea spirituală a scăzut. Războiul a accentuat problemele cu care se confrunta societatea britanică și Biserica. Dificultățile grave prin care treceau familiile britanice, introducerea muncii duminică și sărăcia au dus la răcirea atașamentului credincioșilor față de Biserică. Nu toată populația Marii Britanii a întâmpinat războiul cu elan patriotic. În Australia, Canada și Irlanda populația protestantă s-a declarat împotriva războiului, iar episcopul catolic irlandez din Melbourne, Daniel Mannix (1864-1963), s-a pronunțat împotriva serviciului militar obligatoriu¹⁸. Mulți dintre irlandezi se opuneau, în 1916 politiciii Marii Britanii angajată în război. După război marea problemă a Bisericii Anglicane a fost recâștigarea credincioșilor, în special a tinerilor.

În luptele din Primul Război Mondial au participat și soldații australieni, care și-au dovedit curajul în timpul operațiunilor militare de la Galipoli, soldate cu un mare eșec pentru Aliați. În 1913 s-a organizat Departamentul capelanilor din Armata australiană. S-a convenit ca fiecare cult să numească un capelan general și un preot militar senior pentru a-i îndruma pe capelani. Statutul Departamentului capelanilor a fost promulgat la 20 decembrie 1913. Îndatoririle și drepturile capelanilor au fost copiate după modelul britanic. Armata australiană a avut foarte puțini capelani în momentul izbucnirii războiului. În timp ce planul inițial a inclus un număr egal de capelani pentru fiecare confesiune, situația s-a schimbat după declanșarea războiului. Alocarea de posturi de capelani s-a făcut de acum după proporția fiecărui cult în cadrul populației australiene. Astfel, a fost încadrat și un rabin militar evreu. Au activat 414 capelani în cadrul Corpului expeditionar australian. Dintre aceștia 175 au fost capelani anglicani, 86 romano-catolici, 70 presbiterieni, 54 metodiști, 27 OFD - pentru alte culte. Vârsta medie a capelanilor a fost de 30-40 de ani, cu toate că au fost capelani catolici cu vârste mai mari¹⁹. Pe lângă serviciile religioase, capelanii au înregistrat detaliile morții soldaților și locul de înmormântare. Ei s-au îngrijit și de recuperarea efectelor acestora. De multe ori aceștia au scris familiilor celor decedați. Capelanii s-au ocupat și de organizarea activităților pentru susținerea moralului soldaților prin organizarea de concerte, jocuri, biblioteci, excursii pentru soldați și personalul medical și înființarea de cinematografe sau chiar prin rostirea de cuvântări pe teme patriotice și istorice. Opt capelani sunt și astăzi comemorați în mod special, iar unul dintre aceștia a fost William McKenzie, un capelan foarte iubit, care și-a riscat viața pentru a-i înmormânta pe cei uciși.

Capelanul anglican Walter Ernest Dexter a fost unul dintre preoții militari cu îndelungată activitate (1914-1920), dar și cel mai decorat preot militar din armata australiană. El a cartografiat cimitirele din Gallipoli. Tot la Galipoli, capelanul catolic John Fahey a stat alături de soldați în tranșee. A fost evacuat din cauza unei boli în noiembrie 1915, dar s-a reîntors alături de soldații săi în Egipt, înainte de a fi transferat în Franța în 1916²⁰. Fahey a fost cel mai longeviv capelan care a activat pe front.

Catolici de origine germană și irlandeză din SUA au fost considerabil mai reticenți în privința susținerii cauzei Aliaților, chiar și după ce ierarhia catolică americană s-a alăturat deciziei statului american de a participa la război. Populația protestantă vorbitoare de limba engleză, precum metodiștii, prezbiterienii și episcopalienii, a fost mult mai favorabilă intrării în

¹⁸ Michael Snape, „The Great War”, în: McLeod, Hugh (ed.), *World Christianities*, c. 1914-c. 2000, Cambridge 2006, pp. 133-134.

¹⁹ Vezi Michael Gladwin, *Captains of the soul: a history of Australian Army chaplains*, Big Sky Publishing, Newport, New South Wales, 2013.

²⁰ Vezi Michael McKernan, *Padre: Australian chaplains in Gallipoli and France*, Allen & Unwin, North Sydney, 1986.

război a SUA. Implicarea cultelor religioase americane în Marele Război a dovedit greutatea adaptării societății multi-etnice la războiul modern²¹. SUA a intrat în război cu întârziere, soldații americani nefiind supuși unor sacrificii umane masive și nici la luptă pe o perioadă îndelungată departe de țară. SUA a intrat într-o coaliție de succes, care urma să obțină victoria.

În 1914 un Contingent canadian a fost trimis în Franța, fiind însoțit și de confesori militari. Ministerul de Război avea la începutul doar 33 de capelani, dintre care șase erau romano-catolici. Capelanii canadieni au fost conduși de preotul anglican Richard Steacy, directorul Serviciului Religios, ajutat de un capelan catolic. În timpul războiului 524 preoți militari au servit în Armata canadiană. Dintre aceștia 447 au activat în străinătate, fiind apreciați pentru curaj. Capelanul anglican George Anderson Wells a fost cel mai decorat preot militar din Commonwealth. Au fost și capelani care au murit pe front, precum Rosaire Crochetiere, capelanul Regimentului 22 Regal, care a fost ucis la 2 aprilie 1918, într-un baraj de artilerie în Flandra.

În rândul trupele Puterilor Centrale s-au găsit capelani catolici, protestanți, greco-catolici, ortodocși, evrei și musulmani. Relațiile dintre statele Puterilor Centrale și Biserică au fost foarte strânse, mai ales cele dintre Austro-Ungaria și Vatican. Împăratul german Wilhelm al II-lea (1859-1941) era capul Bisericii Luterane din Germania. Propaganda războinică germană a folosit în activitatea sa referiri la răboiul anti-napoleonian din 1813 și la cel de unificare a Germaniei din anii 1870-1871. Pentru statul german naționalist Marele Război era socotit o etapă în evoluția spiritului german. Capelanii militari au fost un simbol vizibil al alianței dintre Biserică și stat. Aceștia au activat la nivel de divizie, iar în unele cazuri și în unități mai mici, cum au fost formațiunile tiroleze.

Nu doar Bisericile au fost alături de statele lor în anii războiului, ci și grupurile religioase minoritare care au avut un rol important în efortul de război. Astfel, în Rusia, Austro-Ungaria, Marea Britanie și SUA, la ajutorul de război au fost cooptați credincioșii tuturor credințelor religioase. În noiembrie 1916, în Armata germană au apărut voci care îi învinuiau pe evrei că s-ar eschiva de la serviciul militar. Cercetarea situației a dovedit chiar contrariul și anume că evreii germani erau proporțional prezenți în Armata germană. Mulți soldați evrei și musulmani au beneficiat de o slabă asistență religioasă. Autoritățile religioase militare au făcut eforturi pentru respectarea tradițiilor și perscripțiilor religioase de natură dietetică sau legate de înmormântarea după reguli religioase specifice fiecărei confesiuni și religii. În ciuda eforturilor făcute de rabinii din armată, dintre care cel mai cunoscut a fost Leo Baek (1873-1956), serviciile religioase iudaice în armata germană au fost sporadice. În multe cazuri, pentru a-i asista religios pe soldații diferitelor minorități religioase, capelanii lor erau nevoiți să străbată sute de kilometri. Așa s-a întâmplat pe frontul italian unde, în rândul trupelor austriece, luptau unitățile de elită bosniace musulmane specializate în războiul montan. Bosniacii musulmani au avut imami pe front, ei deservind unitățile care proveneau din Bosnia-Herțegovina, provincie anexată de Austro-Ungaria în 1878.

Liderii religioși germani învinuiau Franța de ateismului iluminiștilor, de ororile Revoluției franceze și de urmările acesteia care au culminat cu Marele Război. Predicile ținute de la amvonul bisericilor au avut un puternic caracter naționalist, transmis și prin buletine religioase, prin reviste, broșuri și cărți religioase. Toată literatura de propagandă, deci și cea religioasă se găsea sub un control strict al cenzurii oficiale de stat. Este interesant faptul că în

²¹ Vezi Neil Edward Allison, *Baptist Military Chaplaincy during the Great War, 1914–1918*, MPhil thesis, University of Wales, Spurgeon's College, London, 2006.

Austro-Ungaria, care avea bune legături cu Roma papală, autoritățile militare au încercat să suprimă rugăciunile pentru pace ale papei Benedict al XV-lea, mai ales atunci când acesta a cerut încetarea războiului²². De altfel, propaganda dusă de Vatican cu sloganul „pace fără victorie” a fost criticată aspru de cei care înduraseră pe front aspre privațiuni și de statele care plățiseră până atunci cu mari sacrificii de vieți omenești.

În Germania se găseau numeroși clerici protestanți care susțineau acțiunile militariste. Propaganda germană a abordat o temă specială în anul 1917, când s-au împlinit 400 de ani de la declanșarea Reformei lui Martin Luther. Sub influența propagandei și a sentimentelor naționaliste, Adolf von Harnack (1851-1930), alături de alți oameni de știință, a semnat manifestul de adeziune la politica Kaiserului din 4 octombrie 1914. În fața Reichstagului, la începutul lunii august 1914, capelanul Ernst von Dryander (1843-1922), a declarat în predica sa că războiul Germaniei era o luptă împotriva barbariei, pentru apărarea civilizației germane și a legăturii poporului german cu Dumnezeu. Michael von Faulhaber (1869-1952), episcopul de Speyer și din 1921 cardinal de Munchen, a fost șeful capelanilor bavarezi în timpul războiului. În predicile sale a susținut moralul soldaților germani pe Frontul de Vest, primind pentru devotamentul său decorația Crucea de Fier²³. Dacă în cel de-al doilea război mondial politica antisemită a fost o constantă a regimului hitlerist, în timpul Marelui Război, în Armata germană, au fost prezenți capelani evrei. Capelanul (feldrabbiner) Aaron Tänzer (1871-1937) a primit decorația Crucea de Fier.

Un exemplu de propagandă religioasă ne este oferit de revista greco-catolică transilvăneană *Cultura Creștină*, în care ne este prezentată imaginea unuia dintre conducătorii militari germani: *“Hindenburg, e numele celui mai celebru între celebrii conducători ai armatelor cari iau parte în înfiorătorul războiu, la care asistăm. De 6 luni și-a condus oastea numai din învingere în învingere. E un beliduce genial și un bărbat de un foarte rar caracter: modest, prudent și evlavios. Toate succesele splendide le privește ca daruri dumnezeiești, pentru cari nu se sfiește a aduce și publice mulțumită, ce o datorește lui Dumnezeu. Omul acesta mare și pe câmpul de luptă se cuminecă zilnic, în ce-și vede norocul și din ce își culege puteri și în anii înaintați ai bătrâneții. Ferice de el, că ține înaintea ochilor îndemnul sf. Pavel, care zice: „Frații mei, îmbrăca-ți-va întru Domnul și întru puterea tăriei lui. Imbrăcați-vă întru toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva meșteșugirilor diavolului” (Efes. 6, 10—11). El și în mijlocul învălmășelei mari și a lucrului grozav, are timp pentru primirea Preasfintei Euharistii, și câți dintre creștini n-au niciodată vreme pentru aceasta hrană cerească”*²⁴.

Non-combatanții au jucat și ei un rol imens în război, mai cu seamă femeile care s-au implicat în salvarea răniților din spitale sau în sprijinirea organizațiilor religioase de asistență socială. Multe mănăstiri și biserici posesoare de clădiri importante au devenit spitale. Parohiile catolice, protestante și ortodoxe au făcut colecte în bani, materiale și îmbrăcăminte pentru soldați, iar organizații precum *Carits Deutscher Verein* au avut un rol important în asistență socială din anii războiului. Ca și Crucea Roșie, aceste organizații religioase au contribuit la ajutorarea soldaților pe front și în spitale.

Deși serviciul religios al capelanilor a cunoscut o permanentă dezvoltare în timpul războiului, numărul acestora a fost mic comparativ cu cel al soldaților mobilizați. Chiar și în regiunile catolice, numărul de capelani a fost de multe ori insuficiente pentru nevoile regimentelor tot mai numeroase. Din regiunea catolică a Bavariei, unde în jur de 70% din

²² Patrick J. Houlihan, *Catholicism and the Great War: Religion and Everyday Life in Germany and Austria-Hungary, 1914-1922*, Cambridge, 2015, p. 202.

²³ Vezi Benjamin Ziemann, *War experiences in rural Germany, 1914-1923*, Oxford-New York, 2007.

²⁴ ***Cultura Creștină, nr. 3/1915, p. 93.

populație era catolică, a crescut numărul mobilizaților de la 380.000 în 1915, la 530.000 în 1917, pe când numărul capelanilor a crescut puțin, de la 170 la 189. Înainte de război un preot catolic bavarez slujea pentru 665 de enoriași laici, iar în timp de război, un capelan era responsabil pentru aproximativ 1.600 de soldați catolici. Acest fapt a dus la creșterea numărului de mărturisiri de grup și de înmormantări comune. Prelungirea războiului și extinderea lui au produs un permanent deficit de personal religios.

Capelanilor din Armata austro-ungară trebuiau să îndeplinească anumite criterii ca cele de sănătate, aptitudinile fizice, vârsta (solicitantul nu poate să aibe mai mult de 40 de ani), educație și caracter adecvat serviciului religios în Armată. Capelanii trebuiau să poarte un veșmânt bisericesc, să aibe o cruce, valiza pentru vasele liturgice, o carte de rugăciuni și Biblia. În Armata austro-ungară limba germană a fost limba de comandă pe tot cuprinsul imperiului. Preoții care au servit în regimentele cu soldați maghiari trebuiau să știe și limba maghiară. Capelanii s-au lovit de problema pluralismului lingvistic și etnic, fiind nevoiți să înțeleagă soldații sau prizonierii vorbitori de alte limbi, în special pe rușii ortodocși care cereau să fie spovediți. Capelanii trimiteau scrisori în locul soldaților neștiutori de carte. De cele mai multe ori ei erau și cei care anunțau familiile de decesul acestora sau de internările lor în spitalele de răniți sau contagioși. Ei au păstrat liste cu cei decedați și cimitirele în care se găseau. După război, rămășițele multor soldați au fost mutate de familiile lor în cimitirele din parohiile din care proveneau.

Atitudinea pacifistă desfășurată de papă a fost criticată de națiunile beligerante care nu aveau încredere în politica sa. În Franța era considerat filogerman. Chiar și în Austria și Germania, care aveau relații mai strânse cu Vaticanul, au fost enunțate critici la adresa papei, pe care îl acuzau că nu era de partea lor. Totuși, Marea Britanie a făcut câteva încercări pentru a stabili relații cu Vaticanul. Pentru aceasta l-a trimis la Vatican pe diplomatul catolic Henry Howard. Cei mai mulți britanici nu au dat însă foarte multă atenție rolului papei în anii războiului.

Faptul că papa nu a condamnat atrocitățile comise de germani a fost considerat un gest de lipsă de preocupare pentru cei aflați în suferință. Papa l-a primit la Vatican cu deosebit respect pe cardinalul Mercier, căruia i-a cerut să-i prezinte realitatea războiului din Belgia. Biserica Catolică din Marea Britanie a fost devotată cauzei britanice în timpul războiului²⁵. Ierarhia catolică italiană a sprijinit categoric războiul și a făcut declarații patriotice, cerând italienilor catolici să se mobilizeze, chiar dacă papa a fost împotriva intrării Italiei în conflict. Această atitudine a dus la tensionarea relațiilor Vaticanului cu statul italian. Italia nu a avut o conducere politică și militară strălucită în anii războiului. Doar intervenția Antantei a salvat dezastrul italian de la Caporetto din 1917. Deși Italia a fost considerată câștigătoare la Conferința de Pace de la Paris și a primit concesiile teritoriale, societatea italiană a rămas profund fragmentată, fiind un teren fertil apariției fascismului și a liderului Benito Mussolini (1883-1945). Mai târziu, ideologiile naziste din statele învinse au cultivat ideea unui nou război ca revanșă.

În Rusia țaristă clerul militar ortodox s-a bucurat de o bună organizare prin implicarea protopopului Gheorghi Șavelski, președintele congresului clerului militar din iunie 1914, de la Sankt-Petersburg. În cadrul acestei importante întruniri s-au discutat problemele pe care capelanii ortodocși le aveau și au stabilit o listă cu îndatoririle ce le reveneau în timp de război. În Armata și Marina țaristă se găseau peste 5000 de capelani. Sfântul Sinod a declarat la

---

²⁵ Katherine Finlay, *British Catholic Identity during the First World War: The Challenge of Universality and Particularity*, Wolfson College Oxford University, DPhil Thesis Michaelmas Term 2003, pp. 155-158.

izbucnirea războiului că rușii au fost atrași în acest război fără a avea vreo vină și i-a chemat pe toți rușii să lupte pentru gloria țării și onoarea Rusiei.

De la declanșarea războiului, Biserica Ortodoxă Rusă a avut un rol activ în sprijinirea Armatei. La 20 iulie 1914, Sfântul Sinod a făcut apel ca mănăstirile, bisericile și credincioșii să vină în ajutorul celor răniți și să înființeze spitale militare. În aceeași zi, episcopii ortodocși au cerut ca în parohii să fie organizate acțiuni pentru ajutorarea familiilor celor trimiși pe front. În august 1914 au apărut primele infirmerii militare înființate cu fonduri donate de Sfântul Sinod, de școlile teologice și de mănăstiri. În timpul războiului au fost decorați 1072 de preoți, 30 au decedat, 400 au fost răniți, iar peste 100 au fost luați prizonieri, slujind apoi în diferite lagăre de prizonieri din Austria și Germania.

În decembrie 1916, protopopul Gheorghe Șavelski a prezentat un memorandum în care cerea impunerea unor măsuri speciale pentru întărirea spirituală a soldaților, în special a celor din rezervă. La începutul anului 1917 acesta a organizat un congres al preoților ortodocși cu scopul îmbunătățirii activității capelanilor. Revoluția bolșevică a demonstrat însă slaba legătură dintre soldați și capelanii ortodocși. Ideologia comunistă a subminat activitatea preoților militari și a distrus spiritul combativ al Armatei țariste²⁶.

După retragerea Rusiei din război, în urma încheierii păcii de la Brest-Litovsk, Franța, Marea Britanie și Japonia, au luat măsuri împotriva bolșevicilor care s-au opus continuării războiului. Pentru aceasta au susținut militar și financiar pe partizanii țarismului în dorința de a distruge sovietele și de a redeschide frontul din est. Unități militare englezești au debarcat la Arhanghelsk și Murmansk, la Vladivostok au sosit regimente japoneze, iar un corp expediționar francez a debarcat la Odessa și în Transcaucazia. Armata Roșie, organizată de Troțki, a reușit să înfrângă treptat aceste trupe. Cu toate reușitele militare inițiale, Armata Roșie l-a înfrânt pe Kolceak, iar Judenici a fost obligat să se retragă în Estonia. Wrangel a fost nevoit să fugă în Turcia. În trupele lui Kolceak au activat 2000 de preoți militari, în cele ale lui Denikin aproximativ 1000 de preoți, iar în cele ale lui Vranghel peste 500. După înfrângere, mulți dintre preoții militari au emigrat²⁷. Astfel, pentru prima dată în Europa s-a format un stat comunist care vedea în credința religioasă un dușman al propriei ideologii atee.

În Basarabia, Consistoriul Duhovnesc din Chișinău a înaintat clerului, în iunie 1914, o listă cu obligațiile pe care urmau să le îndeplinească în caz de război. Preoții trebuiau să-i împărtășească pe recruți, să se roage în zilele de sărbătoare și în duminici pentru sănătatea lor și să-i pomenească pe cei morți²⁸. Preoții urmau să comunice autorităților eparhiale despre copiii orfani din parohii, care trebuiau repartizați la școlile mănăstirești. Li se cerea ca, în parohiile prin care trecea o cale ferată, să întâmpine trenurile cu ostași care plecau pe front sau pe cele cu răniți și să le distribuie cruciulițe, broșuri și foi volante. La 18 iulie 1914, a fost decretată starea de război, iar la Chișinău s-a format un departament duhovnesc pentru a acorda ajutoare soldaților de pe front și familiile acestora. Au fost trimiși pe front capelanii ortodocși. Un grup de 29 de clerici au fost instruiți să acorde primul-ajutor soldaților răniți. Pentru susținerea preoților capelani fiecare biserică sau chiar preoții din fondurile personale, plăteau o taxă în valoare de o rublă.

Preoții militari români au servit în Armata austro-ungară atât pe front cât și în spatele frontului, în spitale și chiar în lagărele, unde îngrijau duhovnicește de prizonierii ortodocși. Se

²⁶ Mihail Vitalievici Șkarovskii, „Biserica Ortodoxă Rusă în secolul XX”, în *Biserica Ortodoxă din Europa de Est în secolul XX*, coord. Christine Chaillot, Edit. Humanitas, București, 2011, pp. 386-400.

²⁷ Mihail Vitalievici Șkarovskii, „Biserica Ortodoxă Rusă în secolul al XX-lea”, p. 407.

²⁸ Silvia Scutaru, „Clerul basarabean în anii Primului Război Mondial”, în *Tirageția*, XII (XXII), nr. 2, Istorie, Mueologie, Chișinău, 2013, p. 235-240.

pare că au activat în jur de 30-40 de preoți ortodocși români în Bucovina și aproximativ 60-70 de preoți în Ungaria, Transilvania și Banat (aproximativ 90-110 de preoți ortodocși români)²⁹. Aproape 340 preoți români ortodocși și greco-catolici au păstorit peste 956.000 de români transilvăneni, bănățeni și bucovineni care au fost chemați să lupte pentru împăratul Franz Iosif. Preoții erau nevoiți, în momentul în care erau mobilizați, să depună un jurământ de credință față de Dumnezeu și împărat. Unul dintre acești preoți a fost Virgil Nistor (1886-1963), șef al serviciului religios ortodox în Armata a 7-a austro-ungară, ce a operat în Maramureș și Galiția-Bucovina (1915), care a încercat să alcătuiască un album cu fotografiile tuturor preoților militari ortodocși. Preoții români din Armata austro-ungară erau asimilați ofițerilor, fiind sub comanda protopopului Pavel Boldea, care avea gradul de colonel³⁰.

Nu a existat un regulament pentru funcționarea clerului militar în Armata austro-ungară, preotul militar Ioan Dăncilă publicând însă câteva mici articole în „Telegraful Român”, cu referire la activitatea, îndatoririle și comportamentul preoților militari. Preotul militar reprezenta confesiunea și nemul său, el trebuia să cunoască limbile germană și maghiară, iar la festivități și paradele militare să acorde o atenție specială ostașilor pe care îi avea în păstorie. Preoții militari aveau datoria de a le explica soldaților ordinele primite, de a se îngriji de sufletele lor, de a le achiziționa și distribui cărți de rugăciuni, de a-i ajuta pe răniții din spitale și de a le cultiva încrederea în ierarhia miliatră. Capelanii aveau și datoria de a le împărți soldaților și răniților daruri cu ocazia diferitelor sărbători, de ai binecuvânta și de a le fi alături în momentele dificile.

Odată cu mobilizarea Armatei Române, pe front au pornit și preoții miliatri. Organizarea clerului militar ortodox român a început din 1915 sub coordonarea protopopului Constantin Nazarie (1865-1926), profesor la Facultatea de Teologie din București. Nazarie a fost ajutat în activitatea sa de iconomul Veniamin Pocitanși secretarii Nicolae Georgescu-Edineț și Constantin V. Dănău³¹. În iulie 1915, Nazarie a înaintat Marelui Stat Major „Instrucțiunile necesare preoților de Armată în vreme de război”, regulament care a fost aprobat și a rămas valabil pe durata războiului. Aceleași instrucțiuni le-a făcut cunoscute și Sfântului Sinod căruia îi alătura și broșura „Cuvântări pentru ostași”, o colecție de predici și câteva rugăciuni pentru vreme de război, preluate din carte de rugăciuni apărută în 1862 la Mănăstirea Neamț.

La declanșarea războiului în Armata română au fost mobilizați 252 de preoți militari, dintre care 46 au fost curând înlocuiți, iar doi nu au activat efectiv. Preoții militari au fost încadrați la regimente și brigăzi, precum și la ambulanțele sanitare ale diviziilor sau la spitalele mobile. Între preoții mobilizați, 135 erau licențiați în teologie, 10 absolvenți ai Facultății de Teologie, 70 aveau absolvit seminarul teologic de opt clase, 10 aveau patru clase seminariale, 11 nu aveau decât două sau trei clase secundare, iar la 6 preoți nu au fost identificate cursurile teologice absolvite. La sfârșitul războiului din totalul celor 204 preoți mobilizați pe front, 5 au murit, 6 au fost răniți, iar 19 au fost declarați dispăruți. În anul 1918, la trupele din Basarabia erau mobilizați 40 de preoți, care au avut un rol foarte important la realizarea contactului dintre Armată și populația locală. Dintre preoții militari români 147 au fost avansați la gradul de căpitan. La numărul acestora s-au adăugat mai târziu alți 5 preoți. Între preoții decorați pentru eroism s-a remarcat protosinghelul Justin Șerbănescu de la Mănăstirea Cernica, confesorul

²⁹ Grecu Dan Simion, „Aspecte ale vieții preoților militari români din armata Austro-Ungară, (1914-1918)”, în *Buletinul Cercului de studii ale istoriei poștale din Ardeal, Banat și Bucovina*, anul XII, nr. 3(46), 2003, pp. 26-27.

³⁰ Între anii 1908-1914, Pavel Boldea a fost protopop militar, cu gradul de maior în garnizoana Sibiu, iar între anii 1914-1918, în vremea Primului Război Mondial a funcționat ca șef al clerului militar de la Comandamentul trupelor de pe frontul italian cu sediul în orașul Laibach-Ljubliana, din fosta Jugoslavie.

³¹ Daniela-Liliana Pătrașcu, Dumitru-Valentin Pătrașcu, „Arhidiaconul și profesorul dr. Constantin V. Dănău (1889-1980)”, în *Misiunea*, Anul III, nr. 1 (3), 2016, pp. 99-104.

Regimentului 21 Infanterie, care, pentru faptele sale eroice a primit în anul 1918 ordinul militar „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, cea mai importantă decorație militară românească³².

BIBLIOGRAPHY

- Allison, Neil Edward, *Baptist Military Chaplaincy during the Great War, 1914–1918*, MPhil thesis, University of Wales, Spurgeon’s College, London, 2006.
- Bailey, Charles, „The British Protestant Theologians in the First World War: Germanophobia Unleashed”, în *Harvard Theological Review*, LXXVII: 2, (1984), pp. 195-221.
- Baudrillart, Alfred, *La guerre allemande et le catholicisme*, Paris, 1915.
- Brennan, Maggie, „A Light in the Darkness: The Interaction between Catholicism and World War I”, în *The Purdue Historian*, Vol. 6 [2013], Art. 2, p. 1-10.
- Cotan, Claudiu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Edit. Universitară, București, 2015.
- ***Cultura Creștină, nr. 3/1915, p. 93.
- Fielden, Kevin Christopher, *The Church of England in the First World War*, Department of History - East Tennessee State University, 2005.
- Finlay, Katherine, *British Catholic Identity during the First World War: The Challenge of Universality and Particularity*, Wolfson College Oxford University, DPhil Thesis Michaelmas Term 2003.
- Gladwin, Michael, *Captains of the soul: a history of Australian Army chaplains*, Big Sky Publishing, Newport, New South Wales, 2013.
- Greco, Dan Simion, „Aspecte ale vieții preoților militari români din armata Austro-Ungară, (1914-1918)”, în *Buletinul Cercului de studii ale istoriei poștale din Ardeal, Banat și Bucovina*, anul XII, nr. 3(46), 2003, pp. 26-27.
- Harnak, von Adolf, „Christmas”, în *Adolf von Harnack: Liberal Theology at Its Height*, ed. Martin Rumscheidt, London, Collins, 1989, pp. 316-317.
- Houlihan, J. Patrick, *Catholicism and the Great War: Religion and Everyday Life in Germany and Austria-Hungary, 1914-1922*, Cambridge, 2015.
- McKernan, Michael, *Padre: Australian chaplains in Gallipoli and France*, Allen & Unwin, North Sydney, 1986.
- Mews, Stuart, „Spiritual Mobilization in the First World War”, în *Theology*, nr. 74 (1971), pp. 258-265.
- Morariu, Iuliu-Marius, „Monahismul catolic francez în timpul Primului Război Mondial”, în *Astra Sabesiensis*, Anul I, nr. 1, 2015, pp. 139-146.
- Nazarie, Constantin, „Din jurnale și reviste”, în *Adevărul bisericesc*, III, 1914, nr. 10-11, p. 384.
- Pătrașcu Liliana-Daniela, Pătrașcu, Dumitru-Valentin, „Arhidiaconul și profesorul dr. Constantin V. Dănuș (1889-1980)”, în *Misiunea*, Anul III, nr. 1 (3), 2016, pp. 99-104.
- Purdy Martin, *Roman Catholic Army Chaplains During the First World War: Roles, Experiences and Dilemmas*. A thesis submitted in partial fulfilment for the requirements of the degree of MA (by Research) at the University of Central Lancashire, January 2012.
- Scutaru, Silvia „Clerul basarabean în anii Primului Război Mondial”, în *Tirageția*, XII (XXII), nr. 2, Istorie, Muzeologie, Chișinău, 2013, p. 235-240.
- Snape, Michael, „British Catholicism and the British Army in the First World War”, în *Recusant History*, vol. 26, No. 2 (2002), pp. 314 -358.

³²Vezi Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Edit. Universitară, București, 2015.

Snape, Michael, „The Great War”, în: McLeod, Hugh (ed.), *World Christianities*, c. 1914-c. 2000, Cambridge 2006.

Șkarovski, Mihail Vitalievici, „Biserica Ortodoxă Rusă în secolul XX”, în *Biserica Ortodoxă din Europa de Est în secolul XX*, coord. Christine Chaillot, Edit. Humanitas, București, 2011, pp. 383-458.

Tillich, Paul, *My Search for Absolutes*, New York, Simon and Schuster, 1967.

The Clergy in Khaki: New Perspectives on British Army Chaplaincy in the First World War, Edited by Michael Snape, University of Birmingham, Edward Madigan, Commonwealth War Graves Commission, Ashgate Publishing Limited, 2013.

Ziemann, Benjamin, *War experiences in rural Germany, 1914-1923*, Oxford-New York, 2007.